

Г Л А С

CDXXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИГА 30

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

---

GLAS

CDXXVII

CLASSE DE LANGUE ET DE LITTERATURE

№ 30

Reçu à la III<sup>e</sup> séance de la Classe de langue et de littérature  
le 21 mars 2017

Rédacteur

SLOBODAN GRUBAČIĆ  
Membre correspondant de l'Académie

BELGRADE  
2017

# Г Л А С

## CDXXVII

### ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИГА 30

Припремљено на III скупу Одељења језика и књижевности  
од 21. марта 2017.

У р е д н и к  
дописни члан  
СЛОБОДАН ГРУБАЧИЋ

БЕОГРАД  
2017

Издаје  
*Српска академија наука и уметности*  
Београд, Кнез Михаилова 35

Коректор  
*Снежана Крсћић-Букарица*

Технички уредник  
*Мира Зебић*

Тираж  
300

Штампа  
ПЛАНЕТА ПРИНТ, Београд

## САДРЖАЈ

Милосав Тешић, <i>Некропола у Дићима селу</i> .....	1
<span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">Предраг Палавестра</span> , <i>Гроб у Ирижу</i> .....	3
<span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">Predrag Palavestra</span> , <i>The Grave in Irig</i> .....	16
Владета Јеротић, <i>Архетипови</i> .....	17
Vladeta Jerotić, <i>Archetypes</i> .....	22
<span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">Предраг Палавестра</span> , <i>Гола факта</i> .....	23
Злата Бојовић, <i>Дубровник у српској књижевности</i> .....	29
Милован Данојлић, <i>Једна од улица мога живота</i> .....	37
Роберт Ходел, <i>О канонизацији књижевности у оквиру језичке глобализације</i> .....	41
Иван А. Чарота, <i>Белоруско-српски односи као научни проблем</i> .....	55
Пер Јакобсен, „ <i>Нилс Лине</i> “ <i>Јенса Пејтера Јакобсена као интертекст</i> „ <i>Филипа Латиновића</i> “ <i>Мирослава Крлеже</i> .....	69
Per Jacobsen, <i>Jens Peter Jacobsen's "Niels Lyhne" as an Intertext for Miroslav Krleža's "Filip Latinovicz"</i> .....	78
Радомир В. Ивановић, <i>Допринос Исидоре Секулић развоју савремене његошологије</i> .....	79
Radomir V. Ivanović, <i>Isidora Sekulić's Contribution to the Development of Contemporary Njegošism</i> .....	102

Јован Делић, <i>Од епиграфа, преко сонета, до „Рајних другова“, од прве до друге „Европске ноћи“</i> .....	101
Jovan M. Delić, <i>From Epitaphs, through Sonnets, to "War Friends", from First to Second "European Night"</i> .....	106
Снежана Милинковић, <i>Још понешто о „комичном“ еју Ђован Паола Лиомпарђа / Zuan Polo Liompardi / Libero del rado stizuxo</i> .....	107
Snežana Milinković, <i>Alcune chiose sul poeta „buffonesco“ Libero del Rado Stizuxo di Zuan Polo Liompardi</i> .....	118
Јелисавета Милојевић, <i>Шекспир као неизбежност</i> .....	121
Зоран Пауновић, <i>Шекспир и Лаза Костић</i> .....	135

ЗЛАТА БОЛОВИЋ

## ДУБРОВНИК У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ<sup>1</sup>

„Љубки читатељу! Ево... на бели свет излази [дело] које је преко двеста година у рукопису тавнило. Именом Османида, беседни песмотор... у Далмацији врло познато и свуда много хваљено. Више од године дана да е у мое руке дошло преко Почтенородна Господара Христофора Цветковића великокупца триестанскога јасна спомоћника књижевни људи... „ – тако је започињао издавач Гундулићевог *Османа*, песник Јевта Поповић своје слово намењено читаоцима, датирано „У Триесту 30. јулија 1826. лета“. Кратко време пре тога датума, 6. маја 1826, такође у Трсту, исписао је већ један сличан предговор за дубровачки спев из XVII века – то је била *Идилиа (Сузе Рагмилове)* Владислава Менчетића, који је у тој години, пре *Османа*, Поповић и објавио у Будиму. Обраћање читаоцима на почетку обе књиге одисало је готово наивним али искреним усхићењем што је открио дела, потпуно разумљива, на „дубровачком или боље рећи на далматинском језику“ списана. У опет наивној, великој жељи да их приближи своме роду он их је, како је неспретно рекао, „посрбио, колико се то могло, и то нарјечјем општества свог. Срема“. Наиме, оба дела је пренео у екавицу и објавио у Будиму 1826. и 1827. године ћирилицом.

Није био ово први књижевни сусрет једног српског писца са дубровачком књижевношћу, али је био један од најважнијих у дугој традицији тих односа.

---

<sup>1</sup> Приступно предавање одржано на скупу Одељења језика и књижевности, 25. октобра 2016. године.

\*

Од најдавнијих књижевних времена, а то подразумева најстарију усмену традицију, народну историју, легенде, народну, посебно епску поезију, приповедања и пословичне асоцијације и изреке, Дубровник и Дубровчани спонтано су доживљавани као део српске прошлости и културе и све што се о њима знало и о чему се приповедало и певало било је природни део свих исказа, без иједне премисе да би то могло бити из неког другог света. Познато је да је управо у Дубровнику, његовој легендатној историји, сачувана једна од најзагонетнијих српских историјских легенди – легенда о Косовском боју и издаји Бранковића – која је, по свему, у Дубровник доспела преко народне историје и српских епских песама, а потом нам се вратила у усмену и писану књижевност.

Дубровник је у српској поезији равноправан „епски град“, опште место, као и други епски градови. Са траговима историјски испреплетаних односа између Ђурђа Бранковића, односно између Смедерева и Дубровника, у првој половини XV века, колико према народној историји, толико према општим мотивима, Дубровник у српској епској поезији, како је у литератури већ наглашавано, даје природни оквир чувеном мотиву женидбе у далеком граду

*Кад се жени Смедеревац Ђуро,  
надалеко зајроси ђевојку,  
у лијеју граду Дубровнику,  
у онога краља Мијаила,  
по имену Јерину ђевојку.*

уз помен других епских јунака, Марка Краљевића, Милоша Обилића, Топлицу Милана, Косанчић Ивана, Сибињанин Јанка и др. – наводи се само једна од већег броја епских песама – Дубровник је био оквир и традиционалним карактеристикама у доживљају Дубровчана, уз опомињање на типичне особености које су им приписиване:

*Лайини су варалице сџаре,  
ијебе хоће синко њреварийи и сл.*

Први од ових стихова, *Лайини су варалице сџаре*, као народну пословицу, забележио је и Вук Караџић. И „историјска“ подлога песама чува, често, посредно и сећање на бежање Срба пред Турцима у крајеве око Дубровника и у сам Дубровник, како то бележи, на пример, песма о браћи Јакшићима,



*а ја једва жив изнесо' главу  
иак ја бјежим сѿојном Дубровнику.*

Спонтано се овако поимање Дубровника и Дубровчана, које је очувала народна песма, прелило у стихове српских романтичара, иако је тада било и других додира са дубровачком поезијом, најјасније и најсветлије у позиву у „коло“ Бранка Радичевића

*Ој, ти красни Дубровчане,  
наш и данас бели дане,  
ти са њесме из старине,  
иуне славе и милине!*

\*

Напоредо са народном књижевношћу у средњовековим српским списима сретаће се током неколико векова Дубровник редовно у писмима хиландарских калуђера који су дубровачкој влади плаћали „хиландарски данак“, почевши од уступања Пељешца и потом Приморја и Жупе дубровачке Дубровачкој републици четрдесетих година XIV века, од стране краља, потоњег цара Душана и цара Уроша: „Та писма у којима се Хиландарци захваљују Дубровчанима на редовном годишњем прилогу који су им столећима слали, у XVII и XVIII веку почињу се писати на народном језику и све више постају права ремек-дела једне посебне врсте раскошне и декоративне епистоларне књижевности“<sup>2</sup>.

Први српски средњовековни писац који, додуше у касном средњем веку, показује изразитије познавање и поимање Дубровника био је патријарх Пајсије. У *Житију Светиоџ цара Уроша*, не само што помиње Дубровник у његовој титули, већ и владарски лик цара Уроша значајним делом обликује према дубровачким изворима (према подацима из историја Мавра Орбина и Јакова Лукаревића, иначе Пајсијевих савременика). Те две историје су, посебно после скраћеног превода Орбиновог *Краљевства Словена* са италијанског на руски Саве Владиславића Рагузинског почетком XVIII века, биле основа и многим „српским“ страницама у *Хроникама* Ђорђа Бранковића, у *Историји* Јована Рајића, који је и стихове писао под утицајем дубровачких песника.

<sup>2</sup> М. Павић, *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век)*, Београд, 1970, 90.

\*

У новој српској књижевности, од почетка XIX века, у великој заинтересованости за дубровачке теме битну улогу су имала два и то ћирилична издања Гундулићевог *Османа*. Прво је било из 1827. Јефте Поповића, а друго с краја века, једног од најугледнијих научника свога времена, Јована Бошковића.

Прво издање је представљало тада највеће могуће изненађење у српској књижевности, пре ширег развоја штампарства на тлу Србије, кад су и иначе штампане књиге доживљаване као највећи књижевни празници.

Јефту Поповића, о коме је историја сачувала мали број података, родом из Сремских Карловаца, после завршене гимназије и богословије, Стратимировић је, на захтев тршћанске Српске општине, 1819. године послао у Трст за учитеља. Поповић се нашао у кругу богатих српских трговаца који су веома држали до српске књиге и до књижевности, до српског васпитавања своје деце, који су помагали штампање књига у Венецији, и под чијим су окриљем боравили у Трсту и објављивали у Венецији важна дела и Захарије Орфелин, и Павле Соларић, и Доситеј Обрадовић.

Неким случајем, Јефта Поповић је преко једног од тих трговаца дошао до извесног броја дубровачких рукописа, и схвативши да је реч о неким од најважнијих остварења дубровачке књижевности, још увек необјављених (да додамо, у то време тек је основана прва дубровачка штампарија и највећи број дубровачких дела из свих претходних векова био је још у рукопису), одмах је сачинио план да их један по један објављује. Може се претпоставити да је у том скупом подухвату имао материјалну подршку „Христофора Цветковића великокупца триестанскога ... спомоћника књижевни људи“, дакле мецене књижевника. Колико може на основу оскудних података да се прати Поповићев рад и пут, он је одмах почео да припрема издања два дела, од којих је једно био Гундулићев *Осман*. Еп је на њега оставио велики утисак, али и значајан књижевни траг јер је непосредно под Гундулићевим утицајем и сам испевао велики родољубиви еп – *Милошијагу*. Друго дело које је имао намеру одмах да штампа био је краћи спев *Иглица*, барокног песника Владислава Менчетића. Припреме за издање оба дела одвијале су се почетком треће деценије XIX века, управо у време када је, уз велике перипетије и одлагања, припремано и уопште прво издање *Османа*. Познато је да је једно од најважнијих дела свеукупне дубровачке књижевности, написано између треће и четврте деценије XVII

века, скоро два века остало у рукопису (истина је, и у великом броју преписа) и да је први пут штампано тек 1826. године у Дубровнику. Јефта Поповић је у исто то време већ имао рукопис *Османа* припремљеног за штампу (што се види из његовог предговора) и његово – а то је било друго издање – појавило се следеће, 1827. године у Будиму.

Неколико куриозитета је везано за ово издање. Први је што је објављено ћирилицом, други што су стихови екавизирани и трећи, који књижевна историја до данашњег дана пренебрегава, што се у овом издању појавила и једино у њему сачувала анонимна, оригинална допуна два изгубљена певања Гундулићевог епа. Све га ово чини изузетним и књижевноисторијски, и занимљивим, и драгоценим, али, то су, истовремено, били поводи за велике замерке „западне“ литературе оваквом подухвату.

Прва, ћирилична издања дубровачких писаца Јефте Поповића широко су отворила пут дубровачким садржајима у српској књижевности и током великог дела XIX века, са истинским одушевљењем певало се и писало о дубровачкој прошлости; с временом откривани су – јер су први пут објављивани – и други дубровачки писци, а потом, како је историографија све више откривала историјску прошлост пуну занимљивих догађаја, низ тема из те прошлости преливало се у дела српске књижевности.

Нажалост, Јефта Поповић није свој наум остварио до краја. Убрзо пошто је објавио *Османа* и *Идилију*, а после дванаест плодних година проведених у Трсту, прешао је 1831. на Цетиње, може се претпоставити носећи са собом остале дубровачке рукописе које је намеравао да штампа. После две године проведене на Цетињу, одлучио је да се врати у Србију, али су га, негде у Грахову, према једној белешци Ђорђа Николајевића, пратиоци опљачкали и убили. Са њим се изгубио и траг и нештампаним дубровачким рукописима.

\*

Крајем XIX века дуго и брижљиво је припремана у Дубровнику велика прослава 300. годишњице од Гундулићевог рођења. Славило се и на другим странама, а у српској штампи око тих година изишло је стотинак написа о Гундулићу, о дубровачкој књижевности и о Дубровнику. Тада је подигнут и велики споменик, који и данас стоји на Гундулићевој пољани у Дубровнику, опточен рељефима са призорима из Гундулићевог *Османа*. Аутор споменика је био вајар Иван Рендић, а

најимпресивни је онај приказ на једном од рељефа на коме је представљена отмица Сунчанице у Смедереву, коју су Турци одвели у султанов харем. Велика делегација српских писаца је ишла на прославу откривања споменика, међу њима је био и Јован Јовановић Змај, али њихов боравак у Дубровнику обележен је великим непријатностима, о чему је годинама писала српска штампа.

Истовремено, у Београду је та годишњица припремана са много пажње и пијетета према аутору који је у великом делу *Османа* у XVII веку са заносом певао о српској прошлости, о родољубљу и јунаштву (о Немањићима, чију круну, саветује Гундулић, треба да прими пољски кнез кад изагна Турке из земље „српске, рашке и бугарске“, о Косовском боју и косовским јунацима, кнезу Лазару, Милошу Обилићу, о Марку Краљевићу, о последњим Бранковићима, о азилу који им је гостољубиви Дубровник пружио). Матија Бан је, поводом ове годишњице у Српској краљевској академији одржао говор у славу Гундулића 27. децембра 1887 (по старом календару), који је, истовремено, био и његова приступна академска беседа. Дружина средњошколаца „Побратимство“ организовала је 13. јануара 1888. у Београду, у Народном позоришту, велику свечаност. Присуствовао јој је и краљ. Пригодни говор одржао је тадашњи управник позоришта – писац Милорад Петровић Шапчанин... На тој вечери изведено је и неколико композиција и рецитација инспирисаних дубровачким песником: *Марш у славу Гундулићеву* Драгутина Чижека свирала је капела Дунавске дивизије; *Омладимску химну*, за коју је речи написао Драгурин Ј. Илић а музику компоновао Јосиф Маринковић, певала су друштва „Обилић“ и „Даворје“; одломак из *Османа* (тужење Крунославино) извела је једна од најпопуларнијих тадашњих београдских глумица, Милка Гргурова; рецитоване су песме *Иван Гундулић* Војислава Јовановића и *При њвом сјоменику* Андре Гавриловића (који је, иначе, био аутор низа књижевних дела инспирисаних Дубровником, неколико драма, путописа, културноисторијских написа, песама).

За ову годишњицу изишло је 1889. године раскошно ћирилично издање *Османа* које је приредио Јован Бошковић. (Старо ћирилично, будимско издање Јефте Поповића одавно је било неналажљиво, у Србији *Осман* није штампан ни једном, као ни друга дела дубровачке књижевности, доступна су била само хрватска издања и Бошковић је одлично схватио колика би била корист од новог, стручног ћириличног издања.)

Са овим издањем, преко *Османа*, дубровачкој књижевности се отворио нови пут до српских читалаца. Дубровачка књижевност је,

истина је, ушла у школе још са уџбеником – *Историјом српске књижевности* Стојана Новаковића 1871, а са новим издањем *Османа*, који је убрзо у фрагментима штампан у разним листовима и засебним бројем књижевних радова (извештаји гимназија пуни су професорских радова о дубровачкој књижевности; почетком новог века једно путујуће позориште у Србији добија име „Гундулић“) постаје још ближа и још инспиративнија за српске писце. У то време Светислав Вуловић, професор Велике школе, први отпочиње са предавањима из дубровачке књижевности. Садржај тих предавања у наставцима објављују се у једном књижевном листу.

Све је то коначно, још крајем XIX века утврдило место дубровачке књижевности у историји српске књижевности. А затим се пренело у десетине романа, драма, приповедака, путописа, песама великог броја писаца нове српске књижевности XX и XXI века.

*... Бивао сам у Дубровнику као ђуџиник и ђосић. Походио сам, разгледао, ишћао, сазнавао; итражио сам земљишће на коме су се одигравали чиновни оне лепе књижевне и необичне политичке драме која се једним именом зове Дубровачка Прошлост. Десетине сам година мислио о Дубровнику; читао сам, ироучавао, литерарно испиражиаво, историјски итрагао, иоејски смишљао...*

Тако је у име свих њих, у име своје књижевне сабраће, двадесетих година прошлога века записао Андра Гавриловић.